

Makale Geliş | Received : 09.04.2020

Makale Kabul | Accepted : 06.08.2020

Hatırlamanın Pratiği, Kutlamanın Politikası: 1970'li yıllarda Türkiye'de Aile/Sevgili Temalı Posta Kartlarında Mutluluk Temsilleri ve Kutlama Mesajları

The Practice of Remembering, Politics of Celebration: Representations of Happiness and Greeting Messages on Family/Lover Themed Postcards of the 1970s in Turkey

Meriç KÜKRER

Araştırma Görevlisi Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
merickukrers@gmail.com

ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0001-8069-4564

Öz

Posta kartları; sanat, fotoğraf, baskı tekniği ve turizm tarihlerinin bir parçası, üzerindeki görselle bağlantılı olarak da belirli bir ikonografik geleneğe işaret eden çok anlamlı bir maddi kültür nesnesidir. Bu bağlamda posta kartları, modernleşme, sömürgecilik, propaganda tarihi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair okumaların da odağı olmuştur. Bu çalışmada ise 1970'li yıllarda yoğun bir biçimde dolaşımda olan aile/sevgili temalı posta kartlarının, biri bir diğerinin içinden geçen farklı boyutları ele alınıyor. Bu kapsamda önce, kartpostalların bir kutlama nesnesi olarak kullanılmasından dolayı kutlamanın ritüelleştirme yönü konu ediliyor. Sonrasında, bir mücadele alanı olarak yeniden tanımlanan "ritüelleştirme" kavramından hareketle kartpostalların görsellerindeki "temsil pratikleri" inceleniyor. Diğer bir yandan posta kartlarının, arkasına yazılan "kutlamanın kalıp sözleri" üzerinden de poetikası tartışmaya açılıyor. Sonuç olarak bu çalışmada, kartpostalların bir hatırlama ve kutlama pratiği olması bağlamında bir maddi kültür nesnesi olarak kendisinin ne anlattığına, yorumsamacı bir perspektiften kulak veriliyor.

Anahtar Kelimeler: *Kartpostal, iktidar, ritüelleştirme, temsil, söz*

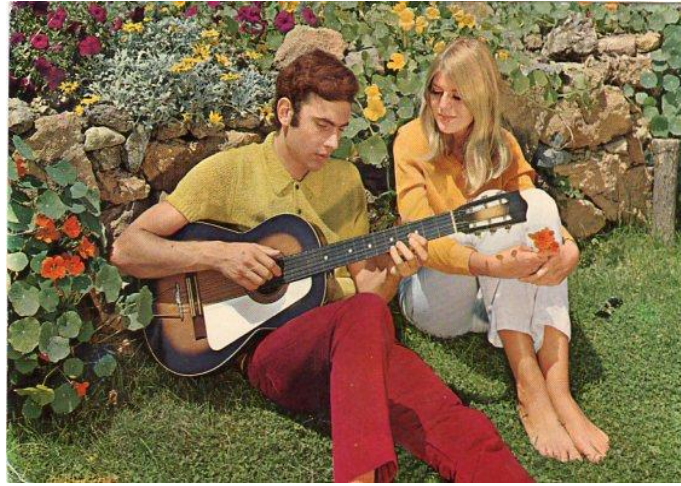
Abstract

Postcards are both a part of the history of art, photography, printing technique and tourism, and polysemic material culture objects which point to a particular iconographic tradition as connected with the visual they bear. Within this context, postcards have been the focus of readings on modernization, colonialism, propaganda history and gender relations as well. In this study, family/lover themed postcards which have been in circulation intensely in the 1970s are approached from different aspects that pass through one another. Within this scope, the ritualization aspect of the celebration is discussed first since postcards are used as greeting objects. Then, with reference to the concept of "ritualization" which is redefined as an area of conflict, "representation practices" in the visuals of postcards are investigated. On the other hand, the poetics of postcards are also brought into question by the "formulaic expressions of the greeting" written on their backs. Eventually in this study, in the context of postcards being a practice of remembering and celebrating, they are listened from an interpretive perspective for what they represent on their own as material culture objects.

Key Words: *Postcard, power, ritualization, representation, speech*

Giriş

1970'li yıllarda Türkiye'de sinema sanatçılarının pozlarını, cami, türbe gibi dinsel içerikli mekânları ve seri halde basılan şehir fotoğraflarını içeren posta kartları yaygın biçimde dolaşımdadır. Ancak bunların yanı sıra postalanan iki posta kartı türü daha görselleriyle dikkat çeker. Bunların ilki çoğunlukla evde, ya da ev dekorunda düzenlenmiş stüdyolarda, az da olsa dış mekânda poz vermiş olan çekirdek ailelerin; ikincisi ise ailelerin aksine çoğunlukla dış mekânlarda görülen genç sevgililerin fotoğraflarını taşıyan posta kartlarıdır. Dönemin modasına uyan giysileri içinde mutlu ailelerin ve genç sevgililerin fotoğraflarından oluşan bu posta kartları da yıllar sonra diğerleri gibi koleksiyon pratiğinin zengin yelpazesi içinde yerlerini aldılar.

Belirli bir değeri olmayan yazılı ya da basılı kâğıtların saklanmasıyla oluşturulan koleksiyon türüne “efemera” (*ephemeron*) diyoruz. Kelimenin, Yunancada şeylerin geçici, kısa ömürlü oluşuna işaret eden manası, koleksiyon dünyasında bir paradoksa da işaret eder. Çünkü koleksiyon genel olarak uzun vadeye, hatta mümkünse sonu belli olmayan bir kalıcılığa yönelik bir pratiktir. Her türlü bilet, tanıtım broşürü, el ilanları, posta kartı, takvim, ticari kart, poster, gazete, ambalaj ve etiket gibi gündelik yaşamın önemsiz, gelip geçici nesnelere koleksiyon malzemesine dönüşürken gündelik yaşamları içinden alınırlar ve bağlamı dışında yeni anlamlar dizisi ile yüklenerek ölümsüz kılınırlar. Appadurai¹

¹ Appadurai 1986, 3-64.

ve Glassie² meta ya da nesnelerin bir sosyal tarihi olduğundan söz ederken, üretim ve tüketim süreçlerinde, farklı zaman-uzamlarda yeniden dolaşıma girdiklerinde, anlamlarındaki ve mübadele değerlerindeki değişmelere dikkat çekerler. Bu bağlamda söz konusu kartpostalların koleksiyon nesnesi olarak kavramsallaştırılıp sınıflandırılmaları da bu süreçlere dâhildir. Öte yandan posta kartı bir yanıyla da sanat, fotoğraf, baskı tekniği ve turizm tarihlerinin bir parçası, üzerindeki görselle bağlantılı olarak da belirli bir ikonografik geleneğe işaret eden çok anlamlı bir maddi kültür nesnesidir. Bu bağlamda posta kartları, modernleşme, sömürgecilik, propaganda tarihi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair okumaların da odağında yer alır. Posta kartları, otobiyografinin alanı içerisinde de anlamlı yer tutarlar. Çünkü nihayetinde kart postalamak bir kutlama biçimidir, ritüeldir, bir hatırlama pratiğidir. Ancak biliyoruz ki kutlama amaçlı posta kartı gönderme pratiği de hızla dönüşüp yenilenen iletişim teknolojileri ile görünürliğini yitirdi. Bugünün tüketicisine en hafif anlamıyla naif gelecek posta kartlarının Türkiye'deki geçmişi 19. yüzyıla dayansa da bu kartlar günümüzde artık ekseriyetle turizm ve tanıtım amaçlı bir nesne olarak varlığını sürdürüyor. Yeni teknolojilerin sunduğu imkânlarla elektronik postayla kart göndermeye dönüşen bu hatırlama ve kutlama pratiği de hızla yerini bir başkasına bıraktı. Artık insanlar kutlama pratiklerini, cep telefonları aracılığıyla aynı anda ve hızlı biçimde birden fazla kişiye görseller de içeren mesajlar göndererek gerçekleştiriyorlar. Ancak işin teknoloji ile dönüşen kısmı bu makalenin sınırları dışında olduğu için tartışmaya dâhil edilmeyecektir.

Bu çerçevede bu yazı kapsamında önce kutlamanın ritüelleştirme boyutu üzerinde durulacak ve “kutlama” kavramı, bir mücadele alanı olması bağlamında tartışılacaktır. Burada temel kavramsallaştırma Bell'in işaret ettiği gibi³ ritüel değil, iktidar kavramı ile olan ilişkileri anlamında ritüelleştirmedir. Buradan hareketle kartpostal kutlamasının içerdiği kalıp sözlerin anlamlarına da kutlamanın poetikası bağlamında incelenecektir. İkinci bir konu da 1970'lerde Türkiye'nin çeşitli alıcılarına kutlama amacıyla postalanmış, yukarıda sözü edilen iki tür posta kartlarının görsellerinde yer alan mutluluk temsilleridir.

Bir Mücadele Alanı Olarak Kutlama

Ritüel, ilk anda inanç, gelenek ve din alanına ait ve kimi zaman da egzotik, mistik kılınmış pratikleri akla getirmekle birlikte dinsel, siyasal, iktisadi ve gündelik yaşam, zaman ve hafıza, deneyim ve performans boyutları ile çeşitlilik içerir ve çok katmanlı bir uzama işaret eder. Lewis⁴, ritüel kelimesinin bir eylemin dinsel ya da büyüsel olarak nitelemeye yaşanabilecek kararsızlıklarda bir çeşit ödün verme olarak kullanılmasına işaret ederken, James⁵ dinselliğe dair çağrışımlarla istila edildiğini düşündüğü için ritüel yerine tören kelimesini tercih eder. Kelime Türkçede ayin, ritüel, tören, alışkanlık ve kut tören olarak farklı biçimlerde kullanılır. Bağlama göre kullanılacak olan bu seçenekler ritüel kategorisi çevresinde gelişen zengin teorik tartışmanın tüm yönlerine olmasa da döngüsellik, inanç, eylem gibi kimi kavramsal boyutlarına işaret eder niteliktedirler. “Kutlama” ise ilk anda ritüel kelimesinin dinsel çağrışımlarından daha korunaklı kalmış gibi görünür ancak kelimenin kökü itibarıyla doğaüstüne yaptığı gönderme ön plana çıkar. Divan-ı Lügat-it- Türk'de “kut”, uğur, talih ve devlet anlamlarında geçer. Konukla beraber “uğurluluk, kutluluk”⁶ gelir, kışın soğuğu, “kutlu yaz”⁷ çekemez, “birisi ihtiyara saygı gösterirse uğur ve devlet bulur”⁸. Arapçada ise bolluk ve tanrı vergisi mutluluk anlamındaki bereket (بركة) kökünden mübarek, uğurlu, kutlu olsun anlamında tebrik kelimesi yer alır. Kutlama bu bağlamda, sınırlarına çok belirgin biçimde işaret etmese de daha baştan doğaüstü ile ilişkisini kurmuş durumdadır. Kutlamanın seküler tezahürlerinde de din diline başvurulduğu olur. Anderson⁹ ulusların meçhul asker anıtları üzerinden milliyetçiliğin barındırdığı bir

² Glassie 1999.

³ Bell 1992.

⁴ Lewis 1980, 10.

⁵ James 2013.

⁶ Divan-ı Lügat-it- Türk 1986, 92.

⁷ Divan-ı Lügat-it- Türk 1986, 463.

⁸ Divan-ı Lügat-it- Türk 1986, 304.

⁹ Anderson 1993, 24.

paradoksa işaret eder. Ulus devlet tarihsel olarak yeni sayılmaktadır ama milliyetçilik, ulusu ve devleti ezeli ve ebedi olarak tahayyül eder. Ölümsüzlüğe gönderme yaparken milliyetçilik dinsel bir söylemi işe koşmakta, ezeli ve ebedi bir varoluşu kutlamakta ve kutsamaktadır. Bu anlamıyla dinsel içeriği olmayan bayramlar da bir değerler dizgesinin ölümsüz kılınması adına yapılan kutlamaları içerirler. Koç¹⁰, din dilinin İbranice, Arapça ya da Pali dili gibi bir dine inananlarca kutsal olduğu düşünülen dil olmadığını belirtir. Din dili ilahiyatçının din felsefesi yaparken ya da kutsallığına inanılan metinler üzerine konuşurken kullandığı teknik ya da açıklayıcı dil de değildir. Din dili, inanç bağlamında oynadığı rol ile ve aynı zamanda bir davranış ve düşünce tarzına gönderme yapan kanaatlere dayalı olmakla kendini gösterir. Anderson'ın milliyetçilik ve din dili arasında kurduğu bağ gibi kutlamanın seküler görünen tezahürleri de gelecek, geçmiş ve şimdi çerçevesinde bir zamansallık üzerinden işlerler. Ancak bu saptama kutlamanın, salt dinsellik çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini göstermez. Sorun kutlamada olduğu gibi ritüelde de tanımlama ve teorileştirilme ile ilgilidir. Kutlama da bir ritüelleştirme biçimi olarak iktidar ilişkilerini kurar, küçük bir grup, topluluk, ulus devlet, dinsel cemaat gibi farklı siyasal ve dinsel örgütlenme biçimlerinde kamusal olarak sergilenen formlara bürünür. Kutlamada verilen mesajlar birliktelik, topluluğun devamı, barış ve uyum gibi geleceğe dair idealleri dillendirir, geçmişi ve şimdiki zamanı kutsar. Bu çerçevede kutlamanın uyum ve dayanışma ile olan ilgisi en çok üzerinde durulacak konu gibi görünür. Durkheim'ın, toplumsal olana dair temsiller ve bireysel deneyim arasında ilişki kuran, kolektif ideallerin onaylandığı toplumsal olgu anlayışı ritüelin “sosyal dayanışma, çatışmaların yönlendirilmesi, baskılama ve gerçekliğin temsili”¹¹ bağlamlarında bir sosyal kontrol aracı olarak düşünülmesinde etkili olmuştur. Ancak Geertz¹² toplumsal değişim konusundaki mesafeli duruşu nedeniyle fonksiyonel yaklaşımı eleştirir ve Java'daki alan çalışmasında şahit olduğu bir olayı örnek verir. Bu örneği, kutlama kavramının uyum ve dayanışma ile olan bağlantısını yeniden değerlendirebilmemiz için hatırlamamızda fayda var. 1950'li yılların başlarına dek Java'da Hint İslam ve Güneydoğu Asya inanışlarının bileşiminden oluşan bağdaştırmacı (senkretik) bir dinsel gelenek hâkimdir. Bu geleneğin bir tezahürü olan ve “Slametan” adı verilen bir komünal şölen; doğum, evlenme, ölüm, uzun bir yolculuğa çıkmak, ev değiştirmek, dinsel bayramlar dâhil hayatın tüm dönüm noktalarında pratiğe dökülür, farklı inançtan insanların bir araya gelmelerini sağlar. Törende topluluktaki erkekler her biri belirli bir inancın ve ilgili kutlama ya da anmanın sembolizmi ile yüklü yemekleri yerler. Ev sahibi erkek bir konuşma yapar, dualar okunur. Slametan, fonksiyonalist yaklaşım açısından dayanışma ve topluluğun devamlılığını gösteren mükemmel bir örnek teşkil eder. Ancak yirminci yüzyılın başlarından itibaren nüfus artışı, kentleşme, piyasa ekonomisine geçiş, mesleklerde dönüşme, bağdaştırmacı geleneksel ilişki biçimlerini de etkiler, topluluğun önemine olan inanç azalır. İslam modernizmi ve dinsel ulusçuluk ile Hindu canlılık (animizm) yanlısı akımlar, iki tür akım ve dünya görüşü, karşıt eğilimler haline gelmeye başlar. Bunun sonucunda o zamana dek sorunsuz biçimde yapılan cenaze törenleri de bir çatışma ve uyumsuzluk uzamına dönüşür. İslam inanış ve uygulamalarının yaşama geçirilmesini savunan Masjumi ve İslam öncesi özgün inançlara dönülmesini savunan siyasal-dinsel bir kült olan Permai bu sahnedeki iki başat parti ve örgüt konumundadır. Permai ve takipçileri hem ulusal hem de yerel düzeyde Hindu, Budist ve animist inançların evlilik ve cenaze törenlerinde uygulanmasında ısrarlıdır. Permai'nin bu çabaları evlilik törenleri söz konusu olduğunda çok başarılı değildir. Çünkü merkezi yönetim, yerel yöneticileri yasal düzenlemeler aracılığı ile bu konuda engellemekte ve yasa dışındaki evlilikler gayri meşru sayılmaktadır. Ancak cenazeler için durum daha farklıdır. Cenazede yasa değil, gelenek devreye girer. Endonezya'nın ilk genel seçiminin yaklaştığı sırada gündem, tarafların birbirlerine yönelttikleri suçlamalarla giderek kızışır. Permai ulusal liderinin Muhammed için sahte peygamber dediği söylentisi yayılır, bir Masjumi lideri Permai'yi “annesini babası belli olmayan” bir nesil yaratmayı istemekle suçlar. Geertz'in Java'da alan çalışmasında olduğu 1954 yılında, tüm bu gerilimler yaşanırken Temmuz ayında Permai'nin aktif üyelerinden birinin yeğeni ölür. Beklenen ya da her zamanki gibi yapılması gereken sakin, ağırbaşlı bir defin töreni ve ardından ölüm durumlarında uygulanan bir Slametan törenidir. Ancak Modin (cenaze törenini yönetecek olan kişi), yerel ve bölgesel idarecilerin de desteği ile defin işlemlerinden çekilir; cenaze sahiplerinin ancak Müslüman olması halinde ritüeli her zamanki gibi yönetebileceğini söylediğinde de tören çıkmaza girer. İnsanlar,

¹⁰ Koç 1998, 16-27.

¹¹ Bell 1992, 171.

¹² Geertz 2010, 180-189.

bir sonraki adımın ne olacağını kestiremez bir halde kaldıkları için defin işlemleri, yas ve ardından gelecek olan Slametanlar hep ola geldiğinin dışında bir ruh haliyle ve farklı bir biçimde yapılır. Katılım azalır, o güne dek yapılmayan söylevler ve yas biçimleri ile sonuçlanan bu cenaze töreni kasabadaki iki grup arasındaki gerilimi arttırır ve bir sonraki ölümden nasıl bir tören yapılacağı konusu da tedirginlik kaynağı olur. Geertz'e göre cenaze töreninin her zamanki gibi başarılı olmayışı ve ortaya bir çatışmanın çıkması topluluğun inançları bağlamında kültürel örüntüler ile toplumsal etkileşimler arasında giderek büyüyen bir uyumsuzluğun sonucudur. Bu çerçevede ritüelin uyum ve dayanışma fonksiyonu tartışmalı bir argüman konumundadır. Ritüelin topluluğu birleştirme gücüne değer veren fonksiyonist yaklaşım muhtemelen bu gerilimin sergilenmesini de bir emniyet supabı olarak görecektir ve topluluğun yeniden dengeye doğru gidişi için bir fırsat olarak görecektir.

Geertz'in "ritüelin başarısızlığına"¹³ dair gözlemlediği bu olay, tarihsel arka planın ne denli örtüştüğünü tartışmak bağlamında değil ama kutlamanın bütünleştirici fonksiyonu ile ilgili olarak kavramsal düzeyde, bugün Türkiye'de ulusal, dinî bayramlar ve yeni yıl kutlamalarına yüklenen anlamlar çerçevesinde dikkate değerdir. Dinî veya ulusal bayramlar, bir mücadele alanı olarak belirir, çoğunlukla devletlerin onayları ile kutlanır ya da tam tersi olarak kutlanmaz. Bu durum modern bir kurum olan devletin ya da siyasal antropolojinin başat konularından biri olan devlet dışında siyasal organizasyona sahip topluluğun meşruiyetini ve kuruluş ilkelerini sergilemeye yöneliktir. "Siyasal olanın sahneye konuluşunu içeren"¹⁴ bir etkinlik olan bayramlar, her ne kadar "birlik" ve "bütünlük" imalarının kutlamaya içkin olduğu düşünülse de, öncelikle hangi günün kutlanmaya değer olduğunun yasalarla belirlenmesiyle, sonrasında da işaret ettikleri ve içeriğiyle bağlantılı olarak Türkiye'de her zaman bir tartışma konusu olagelmıştır. Bu minvalde Türkiye'de de ulus devletin tarihsel başarılarını imleyen ulusal bayramların bazıları modernleşme ve batılılaşmaya yüklenmiş çok katmanlı anlamların mücadele alanı durumundadır. Örneğin 1938 tarihinden 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutlanan ulusal bayram bu tarihten itibaren Atatürkçülüğü vurgulamak adına "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" ismiyle kutlanmaya başlanır. Oysa 1980 askeri darbesinin Atatürkçülükle olan bağları, siyasal arenadaki taraflar açısından oldukça tartışmalı bir konudur. Öte yandan bu bayrama dair kamusal kutlamaların merkezi olan stadyum gösterileri, erken cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spora yüklenen otoriter ve militer anlamlardan izler taşıdığı için eleştirilmiş ve son yıllarda değişikliğe gidilmiştir. 2003 yılında kırk beş farklı üniversitenin gençlerinden oluştuğu bildirilen bir forum 19 Mayıs törenlerinin otoriter devlet zihniyetini yansıttığını söylemiş; dönemin Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik de öğrencilerin bu düşüncesine katıldığını ve törenlerin modası geçmiş, hamaset dolu, militarize gösteriler olduğunu ifade etmiştir¹⁵. 19 Mayıs kutlamaları yalnızca gösterileri ile değil, gösterilerdeki giysiler ile de modernlik ve muhafazakârlık bağlamında tartışma konusu olagelmıştır. Örneğin 1978 tarihinde II. Milliyetçi Cephe hükümetinde yer alan Necmettin Erbakan, kutlamalardaki kıyafetlerin millî ahlâkı rencide ettiği gerekçesi ile partisinin törenlere katılmayacağını bildirmiştir¹⁶. 1984 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ve İl Kutlama Komiteleri 19 Mayıs törenlerinde giyilecek giysileri düzenler. Buna göre Ankara ve İstanbul'da bermuda, İzmir'de uzun şort giyilmesine karar verilirken gazetelerde hangi illerde hangi model giysilerin giyileceği tek tek sıralanmıştır¹⁷. 1985 yılına gelindiğindeyse 19 Mayıs törenlerindeki giysilerin yanı sıra 23 Nisan bayramında giyilecek giysilerin de saptanması gündeme gelir. Bu defa kız öğrencilerin eteklerinin diz boyundan daha yukarıda olmaması ve eteğin altına lasteks şort giyilmesi kararı alınmıştır. 1998 yılında devletin bir başka bayrama ilişkin tasarrufu 19 Mayıs gösterilerinde bir protestoya konu olur. Türk Hava Kurumu'na bağlı paraşütçüler gösteri atlayışı sırasında ellerine ve ayaklarına siyah kurdele bağlayarak Kurban Bayramı'nda deri toplama yetkisinin Türk Hava Kurumu'ndan alınmasını protesto ederler¹⁸.

¹³ Geertz 2010, 191.

¹⁴ Abélès 2012, 145.

¹⁵ Milliyet Gazetesi 2003, 20 Mayıs.

¹⁶ Milliyet Gazetesi 1978, 19 Mayıs.

¹⁷ Milliyet Gazetesi 1984, 18 Mayıs.

¹⁸ Milliyet Gazetesi 1998, 20 Mayıs.

19 Mayıs kutlamalarına ilişkin tartışmaların örnekleri çoğaltılabilir ve bu tartışmalar bugün de sürmektedir. Kutlamanın siyasal temsil üzerinden bir mücadele alanına dönüşmesi Türkiye'de dinî ve ulusal bayramlarda oldukça fazla örneklendirilebilecek bir konudur. Hemen her dinî ve ulusal bayram bilgi, zaman ve kutsalla kurduğu ilişkisi çerçevesinde siyasal temsil tartışmasına konu olur; bayramların adı değişir, kimleri devlet nezdinde artık geçerliğini yitirir ve tamamen gündemden düşürülür, kimilerinin kutlama biçimleri değişir, kimi zaman küreselleşmenin bir parçası olarak yeni kutlama günleri takvimlere dâhil edilir ya da seçilmiş bir konu tüm yıl boyunca bir dizi etkinlikle anılır. Burada devletin yapıp ettiğiyle halkın payına düşen arasında da bir fark söz konusudur. Halkın genelde edilgin bir biçimde akışı izleyerek siyasal olanın imgelerine maruz kaldığı düşünülür¹⁹. Ancak başka bir açıdan da “anlamı anlamak” da bir anlamlandırma pratiği olarak görülür ve bu pratiğin de her zaman çift yönlü işlediği vurgulanır²⁰. “Maruz kalmak” ya da “öznesi olmak” üzerinden ayrışan bu görüşler de bizi “ritüelin teorileştirilmesi” tartışmalarına götürür.

Ritüelin teorileştirilmesi Bell'e²¹ göre çoğunlukla inanç ile eylem arasında olduğu varsayılan ayırma dayanan akıl yürütmeden hareket eder ve karşıtlık biçiminde kurulan ikili kavramlar üzerinden işler. Ritüel içinde bir yanda düşünce ve inançların, bir yanda da tekrara ve rutine bağlanmış, düşünce ve inançlardan bağımsız gibi görülen eylemlerin yer aldığı var sayılır. Önce bir ayırma ve ardından da ritüel içinde bir birleştirme işlemi yapılır. Oysa kutlamadaki söz, inanç ya da düşünce ile eylem birbirinden bağımsız değildir, bizatihi kutlama pratiğini bir arada örerek düzenlerler. Tam da bu noktada Bell, doğru kavramın “ritüelleştirme” olduğuna dikkat çeker. Çünkü ancak böylesi bir bakışla bir insan etkinliğinin diğer gündelik etkinliklerden farklılaşmasının, amaçlarının ve yerleşik kılınmasının hangi stratejilerle işlediğini görebilmemiz mümkün olacaktır²². Öte yandan kutlamaların nasıl yapılacağı üzerine süregiden tartışmalar, işin performans boyutunu da açığa çıkarır. Performans söz konusu olduğunda kutlama, kültürün sergilenen boyutudur ve aynı zamanda bir iletişim aracına dönüşür. Ancak performans kavramının beden ve sergileme ile olan bağlantısı da ritüelin eylemsel boyutunu öne çıkarır. Bu yüzden performans kavramı, eylemi odağına alarak ilerlerken düşünceyi önelemeye dair ortaya koyduğu ontolojik tavır vasıtasıyla da düşünce-eylem dikotomisinin yeniden üretilmesine kapı açar. Bu ikili kavramsal hizalamayı aşmanın bir yolu dilin performatifliğini vurgulamaktır; “bir şey söylemek bir şey yapmaktır”²³. Diğer bir yandan performansın bir başı ve sonu oluşu özellikle kutlama için ayrı bir sorun yaratır. Şehir meydanları ve parklara yerleştirilen anıtlar, heykeller kutlamanın daimiliğine işaret ederler ancak her zaman kutlama eylemliliğini de gerektirmezler. Fakat burada performans bağlamında bu tartışmaları derinleştirmek konumuzun sınırlarını aşmaktadır.

İktidar ilişkilerini içinde barındıran bu kutlama pratiklerinden posta kartları da payına düşeni alır. Posta kartı ile tebrik öncelikle, kamusal faaliyetlerin belirli anlarını somutlaştırır. Bunun dışında tekrara dayalı bir edim olarak diğer tüm kutlama araçları gibi siyasal bir iletişimdir. Burada kartpostallara dair, her biri kendi içinde başka soruları barındıran iki tür mücadele alanından bahsedilebilir; birincisi metinde de dikkat çekildiği üzere neyin kutlandığı, ikincisi de bunların ne ile kutlandığıdır. İncelediğimiz 1970'li yıllara ait posta kartlarının ön yüzündeki aile/çift görsellerinde “mutluluk” temsillerini, arka yüzündeki yazılarda ise daha çok yeni yılın ve dinî bayramların kutlandığını görüyoruz. Bu bağlamda bu günlerin “ne ile kutlandığı” ve “nasıl kutlandığı” çerçevesinde kartpostal malzemesinin hem ön yüzünde bir görsel hem de arkasında kısa yazılarla, kalıp sözlerle doldurulan küçük bir boşluk taşıması, çalışmamız için açık bir okuma alanı olarak belirir. Abélès²⁴, iktidar ve süre arasındaki ilişkiyi “kısa vade ile oynama sanatı” olarak tanımlamış, bu yolla da iktidarın simgeselliğe başvurmasındaki kaçınılmazlığı, mecburiyeti göstermişti. Bu bağlamda bu çalışmayı, siyasalın zamanı rasyonel kullanması anlamında “temsil” kavramı çerçevesinde düşünmek gereklidir. İktidarın her alana, her ilişkiye sızdığı fakat aynı zamanda üretken bir

¹⁹ Abélès 2012, 146.

²⁰ Hall 2017, 20.

²¹ Bell' 1992, 13-54.

²² Bell 1992, 74.

²³ Austin 2009.

²⁴ Abélès 2012, 187.

mekanizma olduğu yönündeki düşünceden²⁵ hareket eden bir bakışla temsil ilişkilerini de değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda kartpostalların içerdiği resim de yazı da, her gönderilme pratiğinde yeniden canlanan değerler ve simgeler sistemine işaret eder. İşaret ettikleri ise siyasalın imgesi ve simgesel düzenek tarafından kendiliğinden şekillenen “yaratıcı bir zihinsel süreçtir”²⁶. Zira sıradan insanın gündelik hayatını düzenleyen iktidar pratikleri ve bu pratikleri hayata geçiren stratejiler anlamında simgesel düzenek; fotoğrafların seçiminden basılmasına, insanların zamanında birbirlerine bunları göndermesinden şimdilerde koleksiyon nesnesi olmasına kadar ilerleyen süreçte iş başındadır. Dolayısıyla söz konusu kartpostal görsellerinin temsil bağlamında nasıl organize edildiğini incelemek, bize bu temsillerin işleyişine dair epistemolojik bir harita sunacaktır. “Mutlu ailenin” ve “mutlu çiftlerin” temsili, gündelik hayatı düzenleme girişimi olarak okunabilirken, kartpostallar vasıtasıyla da değerlerin inşa edildiği ve yeniden üretildiği bir uzama işaret eder. Şüphesiz bu uzama sosyal ve siyasal mahiyeti olan anlamlar içkindir. Dolayısıyla da bu temsilleri, “toplumsal ilişkilerin düzenlenme alanı, imgesi ve stratejik nesnesi”²⁷ olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu temsiller aynı zamanda, “mutlu çiftlerin” ve “mutlu ailelerin” herkesin gözüne doğal ve zorunlu görünmesini sağlayan, Gramsci’nin de işaret ettiği hegemonyanın devamlılığını sağlamak için rıza üreten mekanizmalarından biri olarak da okunabilir.

Tüm bunlardan hareketle, bir mücadele alanı olarak yeniden tanımlayabileceğimiz kartpostal nesnesinin öncelikle, 1970’li yıllarda dolaşıma giren aile/çift temalılarındaki mutluluk temsillerinin üzerinde durulacak ve sonrasında da bunların arkasına yazılmış olan, kutlamanın kalıp sözlerinin olası manalarına ve ne tür bir retoriğe işaret ettiğine değinilecektir.

Mutluluk Temsilleri

Saman Sarısı şiirinde Nazım Hikmet Ran, ressam Abidin Dino’ya “mutluluğun resmini yapabilir misin” diye sormuştu. Bu soru Türkiye’de yıllar sonra birbirinden farklı bağlamlarda ve kimi zaman da mizahi bir üslupla, tıpkı popüler kültürün Salvador Dali’yi Mona Lisa tablosuna yerleştirilmesi örneğinde olduğu gibi, kolektif hafızada artı anlamlarıyla kendine özgü bir yer edindi. Bu durum her vakada eserin değerini düşürmeye ya da sanatçıyı itibarsızlaştırmaya dönük olmak zorunda değildir elbette, mizah, eleştiri ve yaratıcılığın gücü olarak da düşünülebilir. Öte yandan birbiri ile ne kadar ilişkilendirilebileceği çok da net olmayan ve biri eleştiri ve/veya söylenti, diğeri ise bir olgu niteliğinde iki durum daha karşımıza çıktı. İlki farklı siyasal konulardan Nazım Hikmet’in “kartpostal şairi” olarak nitelenmesi üzerinden ilerleyen ve gerçekleşip gerçekleşmediği ya da detayları ve tarafları bu yazının kapsamı dışında kalan bir tartışma idi. İkincisi ise kimi şairlerin dizelerinin, edebiyatta bir dönem toplumsal gerçekçilik olarak da adlandırılmış olan bir akıma işaret edercesine, köylü çocuklarının fotoğraflarını gösteren posta kartlarında yer almasıydı. Sonuçta sadece adı geçen ya da geçmeyen şairlere işaret eder biçimde değil ama “kartpostal şairi” deyişi Türkçede yerini bulmuş oldu. “Kartpostal şairi” sözü ağırlıklı olarak pejoratif bir anlamla yüklü olarak kullanılır. Ancak bu niteleme bir yanı ile de posta kartının yapısal bir özelliğine işaret ederken ona dair de bir ipucu verir. Posta kartı bir görseli ve buna uygun olduğu düşünülen ve genellikle kalıp sözlerle ifade edilen, beklentilere uygun, öngörülebilir kısa mesaj ve dilekleri içerir. Burada ele alınan aile temalı posta kartlarının görselleri bir anlamda “mutluluğun resmi” olarak karşımıza çıkarlar. Mutluluk bu posta kartlarında ailenin birlikteliği olarak temsil edilmiştir. Bu bağlamda bu kartların arkalarına yazılmış kalıp sözlerden oluşan kutlama mesajlarının yalnızca bayram ya da özel günleri değil, aynı zamanda ailenin birlikteliğini de kutlayıp, kutsadıkları söylenebilir. Bununla birlikte bu kartlarda esasen “mutluluk” ile “kutlanan” şeyin, modern, şehirli çekirdek ailenin kendisi olduğunu görürüz. Anne, baba ve “makul” sayıda çocuktan oluşan bu aile; huzurlu, mutlu ve “yaşanması gereken bir hayatın”, bir başka ifadeyle “yaşamaya değer bir hayatın” temsildir. İncelediğimiz kartpostallarda, “normal” ve “kabul edilebilir” olanın idealini ve arzusunu yaratan imgeler bağlamında bir modern çekirdek aile stereotipinin temsil edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

²⁵ Foucault 2016.

²⁶ Abélès 2012, 152.

²⁷ Sancar 2014, 233.

Öte yandan üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta da bu fotoğrafların neredeyse tamamına yakınının Avrupalı ya da Amerikalı aileleri gösteriyor oluşudur. Yabancı dergilerden kopyalanarak basılan bu resimler salt “bir tür aile” imgesini ve idealini takdis etmekle kalmaz, aynı zamanda nasıl mutlu olunması gerektiğine dair yol gösterici bir niteliği de içinde barındırır.

Bu görsellerde aileler ağırlıklı olarak ev ortamında ve kimi zaman nadir de olsa açık alanda, genellikle piknik yaparken yer alırlar. Ailenin habitatu, yaşama mekânı, bir başka ifadeyle varlık uzamı olarak temsil edilen evler içerisindeki aileler genelde; aile üyelerinin bir araya gelmesini sağlayan salonda, aile içi bir sosyal aktivite halindeyken görüntülenirler. Aile, masa başında hep birlikte yemek yiyen, birlikte televizyon izleyen ya da koltuklara oturmuş halde poz veren aile üyeleriyle veya çocuklarına ders çalıştıran ya da onlarla oyun oynayan bir anne ve baba ile temsil edilirken çocukların ders çalışması ya da oyunları da tüm aileyi ilgilendiren ve bir araya getiren bir faaliyet olarak gösterilir. Bu görsellerde, ailenin doğasında çocuklu olmanın varlığına dair bir aile söyleminin de inşa edildiğini ifade edebiliriz. Bir temsil pratiği olan stereotipleştirme, temsil ettiği şeyi birkaç temel özelliğe indirgeyerek ve doğa tarafından sabitlenmiş öze işaret ederek işler²⁸. Temelde üreme ile ilişkilendirilen buradaki stereotipik aile; küçük kalmaya eğilimli; kadın ve erkeğin arasında olduğu varsayılan aşka ve bu aşkın mutlak sonucu olan çocuğa/çocuklara ve görece eşit cinsiyet rollerine sahip; çocuklarının eğitimini ve sevgi ortamında büyümesini önemseyen, kendileri için anlamlı günleri kutlamayı atlamayan bir ailenin görsel anlatısıdır. Zarif bir şekilde bir arada duran bu aileler, modern evliliğin, evlilik hayatının mezzetlerini vurgular.

²⁸ Hall 2017, 332.

Diğer taraftan temsillere bakmanın bir başka yolu da “neyin temsil edilmediğine” odaklanmaktır. Çünkü temsil pratiği aynı zamanda “mevcudiyet” ile “yokluk” arasında bir ilişki kurar ve söylenmeyi de üretir²⁹. O halde temsil, gösterilen kadar gösterilmeyenle de işleyen bir süreçtir. Dolayısıyla tam da burası temsil ile hafıza arasındaki ilişkiyi yeniden düşüneceğimiz alandır. Ricoeur³⁰ hafıza konusunda Platon ve Aristoteles'ten miras alınan temel tartışmayı, hafıza ve imgelemin birbirine karıştırılması olarak özetler. Platoncu bağlamda hafıza sorunu "namevcut bir şeyin mevcut temsili" tartışması çevresinde dönerken Aristoteles hafızanın konusunu geçmiş olarak kabul etmiştir. Temel sorun ise anı ve imgenin birbirinin içine karışarak dönüşmesi, hakikate ulaşmada sıkıntı yaratmasıdır ama bu durum hafızanın nihai göndergesinin geçmiş olduğu gerçeğini değiştirmez. Öte yandan temsillerin “gösterilenleri”, kavramsal haritalar aracılığıyla tam olarak namevcutun mevcudiyeti şeklinde var olan zihinsel ikamelerdir. Dolayısıyla temsilde olmayan şeylerin de bir “gösteren” olarak okunabilmesi, temsilin gösterdiği şeylerin anımsattıklarıyla mümkün hale gelir. Anımsanan şeyin de betimlenmiş olandan aldığı desteği dile getiren Ricoeur’ü takip ederek temsilin her daim hafıza ile ilişkili olduğunun altını çizebiliriz. Bu bağlamda incelediğimiz posta kartlarında mutluluk kavramına dair nelerin temsil edilmediğine bakmanın, hangi gösterenlerin etrafına olumlu hangilerininse olumsuz hisler kümelendiği hususunda bir bilgiye işaret edebileceğini düşünüyoruz. İlk belki de en fazla göze çarpan şey çocuksuz ailelerin temsil edilmiyor oluşudur. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi burada mutlu bir aile olmanın sırrı, temelde nesli yeniden üreten bir kurum olmaya dayanmaktadır. Aile bireyleri hususunda bir başka dikkat çeken şey yaşlı ebeveynlerin gösterilmemesidir. Bu bağlamda aile mutluluğunun 20’li 30’lu yaşlardaki genç anne babalara ve onların sıfır - on iki yaş aralığında değişen ve yaş farkları da çok olmayan çocuklarına ait olduğunu söyleyebiliriz. Yine Afrikalıların, Asyalıların ya da Güney Amerikalıların da mutlu bir aile temsiliinde yer almadığını görürüz. Dolayısıyla mutluluğun bu resimleri, beyaz, heteronormatif bir aile stereotipini göstermektedir. Ailelerin sosyo-ekonomik durumlarına baktığımızda fakir ve eğitimsiz ailelerin hiç gösterilmediğini görürüz. Keza bir gecekondü evi de mutluluk temsili olarak gösterilmez. Ayrıca aile arasında şiddeti ya da agresifliği akla getirecek en ufak bir unsur bulunmaz. Yine düzensiz, dağılmış evler temsillerde mevcut değildir. Tüm bunlardan hareketle temsil edilmeyen bu unsurların mutluluğun peyzajını bozmakta olduklarını çıkarsayabiliriz.

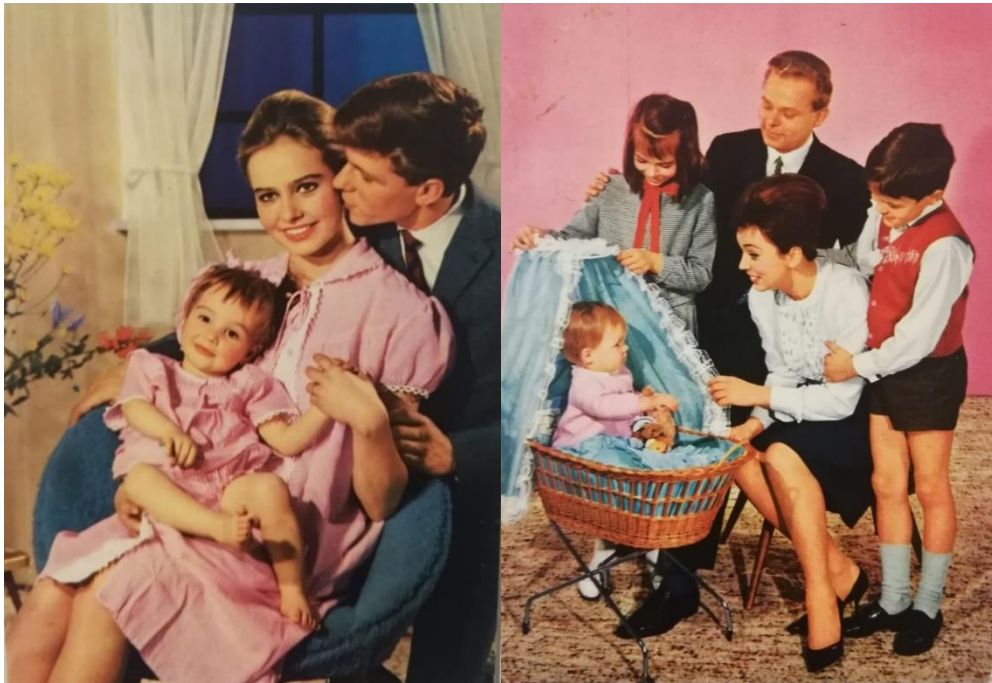
İncelediğimiz tüm bu aile fotoğraflarında anne, baba ve çocuklar güzel ve temiz parlak renklerde seçilmiş giysileriyle evin salonunda yerlerini alırlar. Az sayıdaki posta kartı mutfakta pasta ya da kek yapmakta olan anneyi izleyen bir çocuk ve babayı gösterir. Çekirdek aileyi bir araya getiren salonun örnek düzenlemesi de bu kartlarda net biçimde görülür: ahşap büyük bir yemek masası ve büfe, duvarlarda bir iki tablo, yine ahşap konsol yahut sehpa üzerinde saksı bitkileri ya da çiçekler, oturma takımı ve televizyon salon dekorunu oluşturur. Genelde salonda aile içi bir aktivite halindeyken görüntülenen bireylerin meşgul oldukları işler, zaman zaman aynı karede birden fazlasını barındırmakla birlikte, şöyle gruplandırılabilir: okuma, müzik faaliyetleri, şömine ya da televizyon başında toplanma, çocuklarla ilgilenme, bir kutlama vesilesiyle yahut yemek için masa başında bir araya gelme. Kimi zaman da aşağıdaki örnekte olduğu gibi bir evin salonu ya da oturma odası olduğu düşünülen bir mekânda, tüm aile üyelerinin tek bir koltuğa oturması ile tanımı zorlama pahasına da olsa aile içi birlik, bağlılık ve dayanışma gibi kavramların vurgulanmak istediğini düşünebiliriz. Öte yandan bu örnekte aile üyelerinin neden herhangi bir görüntünün olmadığı, muhtemelen kapalı bir televizyona bakmakta oldukları sorusu da akla geliyor. Kartpostallardaki okuma faaliyetleri ya kitap, dergi ve gazete okumaya ayrılan özel zamanlar ya da çocuk odaklı eğitici eylemler olarak gösterilirken, müzik faaliyetleri ise plak, gramofon gibi eşyalarla ilgilenmeyle ya da piyano çalmayı çocuğuna öğretmek gibi yine çocuk odaklı bir eğitimle ilişkilendirilmiştir.

²⁹ Hall 2017, 78.

³⁰ Ricoeur 2012, 25-40.

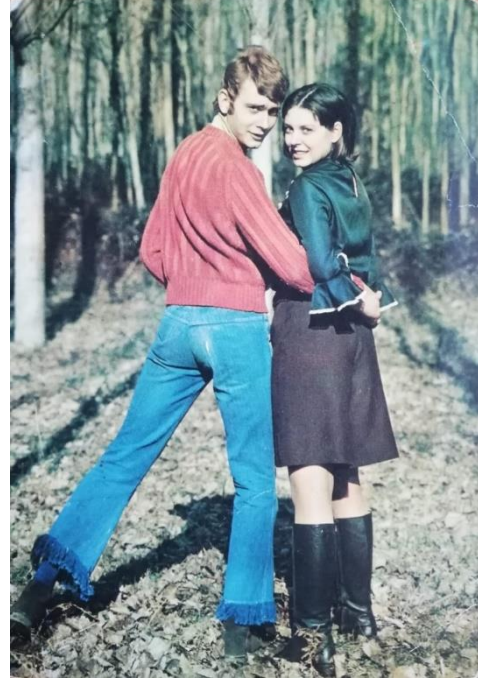

Başka bir grup fotoğrafta ise bir stüdyoda, bu sefer bir faaliyet anından ziyade durağan biçimde, bir koltuk etrafına yığılarak poz vermiş aileler dikkat çeker. Bu fotoğraflarda bir koltuğa oturmuş annenin kucağında ya da hemen yakınındaki beşikte ailenin tek ya da en küçük çocuğu yer alırken, ailenin diğer üyeleri annenin etrafında ayakta durur. Baba ise ailesinin başındadır, anneyi ve çocukları korur gibi bir beden hareketi yaparken aynı zamanda etrafındakilere sarılarak şefkat gösterir.

Bir diğer mutluluk temsili ise aile olmanın bir basamak öncesini oluşturan, “bir çatı altına girmiş”, çocuk sahibi olmuş ve “yetişkin hayatına” geçiş yapmış ailenin aksine açık havada dolaşıp aşklarını yaşayan genç sevgililerin flört fotoğraflarıdır. Bu fotoğraflarda hemen göze çarpan şey, neredeyse tamamına yakınının dış mekânda ve gündüz vaktinde çekilmiş olduğudur. Dönemin Yeşilçam filmlerinde de sık sık karşılaştığımız, genç ve sevgili olmaya dair kolektif hafızamıza yer etmiş

“kırlarda koşma” romantizmine, genç çift temalı posta kartlarında da rastlarız. Mutlu bir aile olmaya giden yolun, birbirine âşık mutlu çifti olarak okunabilecek bu sevgililer, ailelerin habitatu olan evin tersine çoğunlukla kırlarda, bahçelerde, ormanlarda, parklarda dolaşırken ya da uzanırken resmedilir.

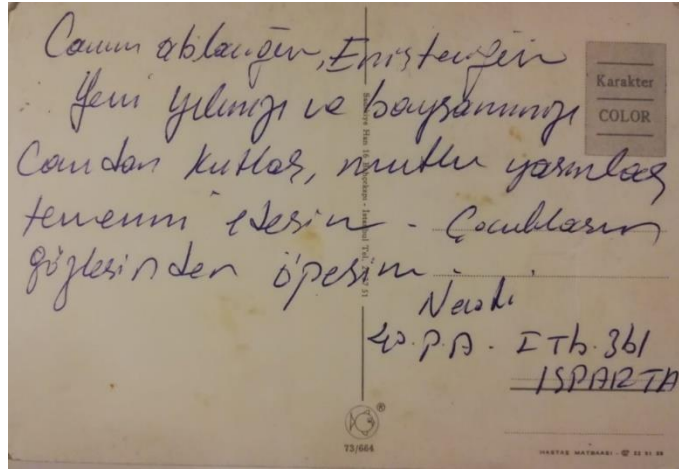
Fotoğraflarda çoğunlukla birbirlerine bakan, el ele tutuşmuş ya da birbirine sarılmış sevgililer yer alır. Bu görsellerde gençleri, yaşam enerjisi ile hayat dolu, özgür, bireysel, âşık ve dolayısıyla da mutlu olarak tasvir etmeye yarayan temsil pratiklerini yakalayabiliriz. Bu bağlamda ilk dikkati çeken şeylerden biri, genç olmanın ima ettikleriyle yüklü olan spor giyimlerdir. Tıpkı aile kartpostallarında olduğu gibi genç çiftler de yine dönemin modasına uygun, temiz kıyafetler içindedirler ancak bu sefer spor kesim pantolonlar, kotlar ve tişörtler vardır. Spor kıyafetler içinde gençler gitar çalar, motora biner, yeşillik alanlarda ya da su kenarlarında dolaşırlar, şehir içindelerse taş merdivenlerde otururlar. Nadir de olsa iç mekânda çekilmiş fotoğraflar da vardır. Bunlarda ise genç çiftler bir kafede, birbirlerine gülerken bakarken ve el ele tutuşup kahve içerken gösterilirler.

Kutlamanın Kalıp Sözlere

Kısa bir internet taraması karşımıza, ulusal ve dinî bayramlarda, "özel" anlam yüklenmiş günlerde iletilmesi gerektiği düşünülen ya da beklenen sözlerin yer aldığı bir dizi internet sitesini çıkarır. Kutlama mesajlarının yer aldığı bu sayfalar kendi içlerinde özel günler, ulusal ve dinî bayramlar gibi ayrımlarla çok sayıda kutlama mesajına yer verirler. Kutlama için söylenecek sözler ilk başta çok çeşitli görünür ancak kendi içlerinde mizahi bir üslupla yazılanlar, kutlayan ve kutlanan kişilerin statülerini gösterenler, görece daha resmi bir üslup ya da gündemdeki dil oyunlarını içlerinde barındıran mesajlar gibi farklı kriterler çerçevesinde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir niteliktedirler. Oysa genel olarak vardığımız sonuç, kutlama mesajlarının öyle ya da böyle standart bir dil içerdiği gerçeğidir. Görece standartlaşmış, öngörülebilir bir dil, kutlamanın önemli bir boyutudur. Bu durum dilbilgisel olarak “kutlama”nın ne tür bir “söz” olduğuyla yakından ilişkilidir. Austin’in³¹ yaptığı gündelik dil çözümlemesine göre “kutlarım” sözünü sözcelemek, bir şeyi betimlemek ya da yapıları bildirmekten ziyade, bizzat o şeyi yapmak olduğundan bir “edimsöz edimi”nde bulunmaktır. Dolayısıyla buradan hareketle “kutlarım”, “tebrik ederim” ya da “diliyorum” kelimelerine aynı zamanda bir performatifliğin içkin olduğunu da söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle kutlama, “kutlarım” demeden gerçekleşmesi mümkün bir eylem olmadığından kutlama içeren bir ifade de ister sözlü ister yazılı şekilde, “kutlarım” ya da “tebrik ederim” fiilleriyle bitmek durumundadır. Kutlama

³¹ Austin 2009, 121.

bildirimlerinde ise bu fiillerin öncesinde kutlamanın konusunu barındıran birtakım sözler söylenir ve bunlar kutlamanın fiilleriyle birleştirildiğinde bir kalıp söz ortaya çıkar.

İncelediğimiz posta kartlarında kutlamalar, yeni yıl ve dinî bayramlar olmak üzere iki ana grupta sınıflandırılabilir. Elimizdeki kartlarda bayram, sene başına yakın zamana denk geldiği yıllarda, bazılarında ikisi birden tebrik edilmiş, çok azında ise doğum günlerinin de kutlandığını görüyoruz. Genelinde salt kalıp sözle kutlanan bir özel gün varken, az da olsa kimilerinde de kartpostal kısa bir mektup şeklinde kullanılmıştır. Bunlarda da istisnasız kalıp sözle tebrik bulunurken, ayrıca kısaca güncel haber alışverişi de yapılmıştır. Posta kartlarında çoğunlukla; “yeni yılınızı kutlar, işlerinizde başarılar dileriz”, “bayramınızı içten kutlar, büyüklerimin ellerinden küçüklerimin gözlerinden öperim”, “yeni yılınızı kutlar, neşeli, mutlu ve sıhhatli günler dilerim”, “bayramınızı candan tebrik eder, mutlu günler dileriz” şeklindeki kalıp ifadelerle rastlarız. Bu tebriklerin adreslerine baktığımızda aile bireyleri arasında kişiden kişiye, aile dışında bir kişiden aileye, aileden aileye, arkadaştan arkadaşta ya da öğrenciden öğretmene olduğunu görürüz. Bu bağlamda kartpostalların kimden kime gönderildiği ile sevgili ya da aile görseli kullanılması arasında bir ilişki kurabilmenin mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Kişiden kişiye iletilmiş tebrik olsa dahi genelde çoğul bir şekilde hitap kullanılması yazıya dair ön plana çıkan bir başka husustur.

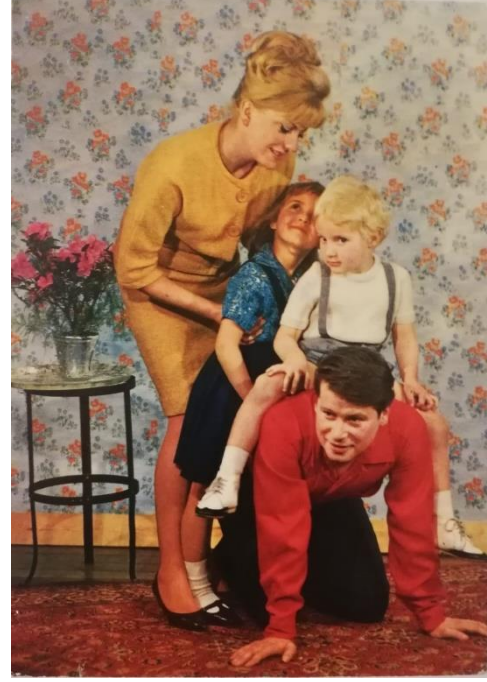
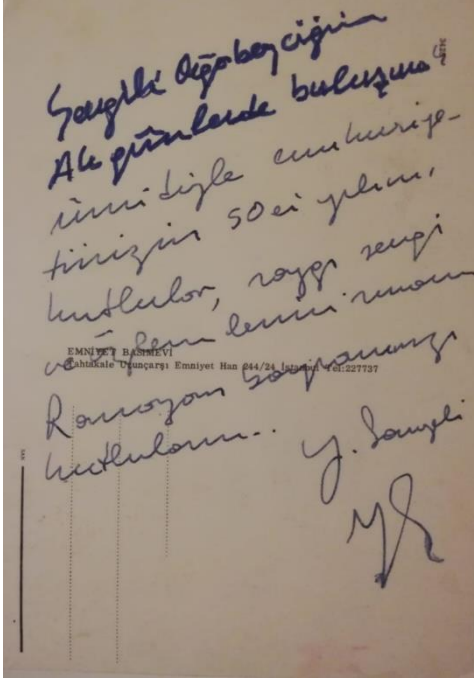
Öte yandan posta kartlarının çoğunda kullanılan yazı biçimi de üzerinde durmaya değer bir konudur. Kutlama mesajlarının büyük bir bölümünde hem italik harflerin kullanıldığını hem de mesajı içeren yazı bloğunun sağa yatık olarak yazıldığını görürüz. Tarihsel olarak italik harflerin ortaya çıkışı, Rönesans İtalya’sında on beşinci yüzyılın başlarına rastlar. Rönesans’ta Roma klasiklerinin yeniden keşfiyle birlikte bu eserlerin yazımında kullanılan *Caroline* yazı tipi, *Hümanist* el yazısı olarak yeniden uyarlanır³². İtalik yazı da Hümanist karakterlerin, hızlı yazılmasından kaynaklanan farklı bir yorumdur³³. İtalik yazının temel karakterlerini oluşturan İtalyan bilgin Niccolò Niccoli, esasında daha hızlı yazabilmek amacıyla bunları keşfeder. El yazısı hızlandıkça harflerdeki dik karakterler oval biçime dönüşme eğilimine girer, harfler yazma yönünde eğilmeye başlar, kalem vuruşu en aza iner ve yazı, harfleri birbirine katarak ilerler. Dolayısıyla italik yazının, bugünkü kullanımında olduğu şekli ile herhangi bir ifadeyi vurgulamak için değil, en başta zamanı rasyonel kullanmak için ortaya çıktığını görürüz. Eğik yazmanın ikinci bir faydası da, dönemin parşömen, mürekkep gibi pahalı yazı materyallerinin idareli kullanımını sağlamasıdır, aynı zamanda daha küçük yerlere daha fazla yazı sığdırılmasına da imkân tanır. Zamandan, emekten ve materyalden tasarruf ettiren bu yeni yazı tipi, kısa sürede hızla İtalya’ya yayılır ve 1440’ta Vatikan’ın resmi el yazısı olarak kabul edilir³⁴. Ancak on altıncı yüzyılın başında, baskı tekniklerinin gelişmeye başlamasıyla italik yazı tipi sorun yaratmaya başlar. Artık normal yazı karakteri olarak değil, parantez içindeki metinler ile ek açıklamaları

³² Fairbank 1951, 887.

³³ Adams 2004, 14.

³⁴ Harris 1995, 94.

göstermek ve vurgulamak için kullanılmaya başlanır³⁵. İtalik yazının konumuzla bağlantılı önemli bir özelliği de kolay uygulanabilirliği ve süslü retorikleriyle kaligrafiyi “herkesin sanatı” haline getirebilecek tek yazı türü olmasıdır³⁶. “Sıradan kimsenin zanaatını” posta kartlarındaki tebriklerde de yakalarız. İtalik harfler ve sağa yatık bir yazı bloğu ile kaleme alınan kartpostal arkası mesajı hem yazı yazılacak alanın darlığı hem de kutlamanın kalıp ifadeleri ile bağlantılıdır. Diğer yandan bu tarz bir kaligrafi, kutlamanın ima ettiği süsleme ve düzenlemeye de işaret eder. Özenle yazılan “süslü” ifadeler, bayramlarda temiz ve güzel kıyafetler giyme davranışının bir izdüşümü gibi okunabilir.

Ancak tüm bunların ötesinde bizim burada esas üzerinde durmak istediğimiz şey, bu kartların önünü ve arkasını birlikte incelediğimizde ortaya çıkan ve kalıp sözlerle ortak bir akıl yürütme olarak okuyabileceğimiz iki yüz arasındaki uyumdur. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi ramazan ve cumhuriyet bayramlarının kutlamasını içeren bir kartın ön yüzünde, dizleri ve elleri üzerinde yerde bir baba ve babanın sırtındaki iki çocuğu dengede tutmaya çalışan bir anneyi içeren mutlu bir aile fotoğrafı görürüz. İki kız arkadaş arasında “mübarek Kurban Bayramı”nı kutlamak için gönderilen bir başka kartpostalda ise spor bir motorda oturup, sarılarak bakışan genç sevgili görseli vardır. Öğrenciden öğretmene gönderilen yeni yıl tebriğinin görseli ise parkta birbirlerine sarılarak uzanan genç sevgililerdir. Salonda oturup çocuklarına bakan anne babayı ve iki çocuğu içeren kartpostal da yeni yıl kutlaması olarak bir arkadaşına postalanmıştır. Bu uyumsuzluğu kalıp sözlerle bir arada okumanın ufkumuzu farklı bir noktaya taşıyacağını umuyoruz. Bu hususta, kalıplaşmış davranışlar çerçevesinde Weber’e ve sözlerin mübadelesi bağlamında ise Clastres’e değineceğiz. Anlamli eylem ile hiçbir anlam yüklenemeyen eylemlerin arasındaki çizgiyi muğlak olarak gören Weber³⁷, sosyal eylemi dört tip üzerinden sınıflar. Bunlardan biri de “geleneksel davranıştır”. Bu kavramla Weber, kökleşmiş alışkanlıkları kasteder ve bu davranışları hemen otomatikleşmiş bir tepki olarak kabul eder. Alışılmış bu davranış biçimlerine bağlılık, farklı bilinçte ve duygularla da olsa yine de sürdürülür. Çünkü gündelik alışkanlıkların motivasyonu rutinleşmiş eylemlerdir, kaynağını yaşanmışlıklardan alırlar. Weber’e göre kökenleri bakımında irrasyonel olan bu davranış biçimi, alışılmış şeylere yönelik süre giden tepkilerdir. “Beklenti” burada önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Beklenti aracılığıyla toplumsal ilişki, taraflar açısından çerçevelenmiş, güvenli bir olasılıklar ortamı olarak belirir. Bu bağlamda kartpostal atmak da, beklentiye karşılıyan kalıp sözlerle, üzerine fazla

³⁵ Harris 1995, 95.

³⁶ Adams 2004, 20.

³⁷ Weber 2018.

düşünmeden, risk almadan, güvenli ve hep yapılageldiği gibi, özel kılınmış bir güne otomatik olarak karşılık vermek şeklinde geleneksel bir eylem olarak okunabilir.

Öte yandan kutlamanın bu kalıplaşmış ve tekrar edilmesi beklenen sözleri, birilerini iktidarsız kılma bağlamındaki arka planıyla olmasa da salt eylemdeki yapısal benzerliğin örtüşmesi anlamında, Clastres'in³⁸ topluma sürekli boş söz akışı yapmakla yükümlü kabile şeflerini akla getirir. Güney Amerika'nın barış mimarı, cömert ve iyi hatip şeflerinden beklenen şey "sözcüklerin mübadelesi"dir³⁹. Bunu gerçekleştirirken de şefi kimse dinlemez, bir bakıma "havaya" konuşur. Tıpkı posta kartlarına yazılan kalıp sözler gibi. Dinlensin diye değil, sırf beklenen bir konuşmayı yapmak için konuşan şefin, hiç kimseyi etkileyemeyeceğini bile bile yaptığı söylevin konusu da elbette bellidir; "geleneksel yaşam kurallarının binlerce kez yinelenmiş bir övgüsü"⁴⁰. Aynı şekilde kartpostalda da aslında ne yazdığı da üzerindeki görselin ne olduğu da önemli değildir. Beklenen tek şey sadece birilerinin bu önemli olduğu düşünülen günlerde kayda değer olmayan, herkesin ettiği gibi bir takım çok da mana içermeyen, klişe laflarla geleneksel yaşama hürmet göstermesidir. Clastres⁴¹ sözü, iktidarı zorlayıcı şiddetin dışında tutan, iktidar tehdidini boşa çıkarmak için her gün yinelenmesi gereken bir araç olarak betimler. Tam da bu yüzden sözün mübadelesi çok önemlidir. Ancak posta kartlarında da biçimsel olarak durumun çok farklı olmadığını gözlemleriz. Toplumun adeta "söz borcu"⁴² varmış gibi kartpostallar vasıtasıyla sözcükleri dolaşıma sokma görevi icra edilmektedir.

Sonuç Yerine

1970'li yıllarda dolaşımda olan aile/çift temalı posta kartları burada, biri diğeriyle bağlantılı üç yönüyle tartışmaya açıldı. Birincisi kartpostalların, bir kutlama aracı olmasından hareketle iktidar ilişkilerini içeren ritüelleştirme kavramından aldıkları pay konusudur. Burada kutlama denilen şeyin, işlevselci bir uyumu ifade etmesinden ziyade her daim bir mücadele alanı olmasından dolayı, bir kutlama pratiği olan kartpostal gönderme eylemi de nesnenin kendisi de üzerinden simgesel olarak iktidar ilişkilerinin okunabileceği bir alan olarak belirir. Ve içerisinde "Ne kutlanıyor? Nasıl kutlanıyor ve Ne ile kutlanıyor?" sorularının cevaplarını barındırır. Nesne olarak kartpostal, önünde bir görsel ve arkasında kısa bir tebrik yazılacak küçük bir alan olmak üzere barındırdığı iki yüz de kutlama pratikleri bağlamında tartışmaya açıktır. Bu çerçevede posta kartlarının ön ve arka yüzleri üzerinden farklı sorunsallar ortaya konulabilirken, ikisini bir arada bir hatırlama ve kutlama pratiği olarak okumak başka bir sorunsala işaret edecektir. Bu noktada ikinci yön kendini açığa çıkarır; posta kartlarının ön yüzü, yani görselleri bize ne anlatır? İncelenen kartpostallarda aile ve çift bağlamında "mutluluğun resmini" görürüz. Aile temalı olanlarında anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile fotoğrafları vardır. Bu görsellerde, dönemin modasına uygun, şık ve temiz kıyafetler içinde, aile içi bir faaliyet esnasında evin ahşap döşemeli salonunda bulunmak ve çocuk sahibi olmak mutlu bir ailenin temsili olarak gösterilir. Bir diğer mutluluk temsili ise mesut bir aileye giden yolu inşa eden genç sevgililerin flört fotoğraflarıdır. Ailelerin aksine bu çiftler doğada, parkta, bahçede fotoğraflanmışlardır. Spor kıyafetler içinde kol kola, el ele, diz dize romantik görseller içindeki genç çiftler, genç ve sevgili olmaya dair temsillerle yüküldür. Posta kartlarını incelediğimizde karşımıza çıkan üçüncü yön ise, arka yüzlerinde yer alan kutlamanın kalıp ifadelerine dairdir. Bu bağlamda kutlamanın neden kalıp sözlere ihtiyaç duyduğu sorunsallaştırılır. Bir edimsöz edimi olan "kutlama"ya, standartlaşmış, öngörülebilir ve beklenti karşılayan bir dil kullanılmasının içkin olmasından hareketle kartpostalların iki yüzü bir arada değerlendirildiğinde karşımıza çıkan uyumsuzluğu da yine kalıp sözlerin mantığında yakalarız. Kalıp sözlerden oluşan kutlama içeriğine sahip bir yüz ile mutlu aile/sevgili fotoğraflarının yer aldığı diğer yüz arasındaki bu örtüşmezliği, bir başka ifadeyle bağdaştırması güç bu biçim ve içeriği, hatırlamak ve iyi dileklerde bulunmak niyetiyle birine gönderme eylemini, Weber'in "gelenekselleşmiş davranış tipi"yle ve Clastres'in "sözcüklerin mübadelesi" kavramıyla anlamlandırmaya çalıştık. Nihayetinde ritüelleştirme bağlamında bir

³⁸ Clastres 2006.

³⁹ Clastres 2006, 29-34.

⁴⁰ Clastres 2006, 133.

⁴¹ Clastres 2006, 41.

⁴² Clastres 2006,41.

mücadele alanı olarak yeniden tanımladığımız posta kartı atma işinin nesnesi olan kartpostalların, iki yüzünü ayrı ayrı sorunsallarla okumaya tabi tutsak da neticede bir eylemi yerine getiren şey olarak bütüncül baktığımızda, beklenen sözlerin dolaşımını sağlayan ve otomatikleşmiş bir biçimde geleneksel motivasyonlarla gönderilen bir nesne olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Kaynakça

- Abélès, M. (2012) *Devletin Antropolojisi*, Çev. Nazlı Ökten, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Adams, C. J. (2004) *An Italic Calligraphy Handbook*, New York: Dover Publications.
- Anderson, B. (1993) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai, A. (1986) "Introduction: Commodities and the Politics of Value", *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, New York: Cambridge University Press, 3-64.
- Austin, J. L. (2009) *Söylemek ve Yapmak*, Çev. R. Levent Aysever, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bell, C. (1992) *Ritual Theory, Ritual Practice*, Oxford: Oxford University Press.
- Clastres, P. (2006) *Devlete Karşı Toplum*, Çev. Mehmet Sert & Nedim Demirtaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Fairbank, A. (1951) Italic Handwriting, *Journal of the Royal Society of Arts*, Vol.99, pp. 884-895.
- Foucault, M. (2016) *Özne ve İktidar*, Çev. Işık Ergüden & Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geertz, C. (2010) *Kültürlerin Yorumlanması*, Çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Glassie, H. (1999) *Material Culture*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Hall, S. (2017) *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, Çev. İdil Dündar, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Harris, D. (1995) *Art of Calligraphy*, London: DK.
- James, W. (2013) *Törenselle Hayvan: Yeni Bir Antropoloji Portresi*, Çev. Sevda Çalışkan, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud (1986) *Divan-ı Lügat-it- Türk*, Çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koç, T. (1998) *Din Dili*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Lewis, G. (1980) *Day of Shining Red: An Essay on Understanding Ritual*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ricoeur, P. (2011) *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul: Metis Yayınları.

Sancar, S. (2014) *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Weber, M. (2018) *Ekonomi ve Toplum I*, İstanbul: Yarıncılık.